

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-30>

УДК 332.1

РУДАЧЕНКО Ольга

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова
<https://orcid.org/0000-0001-9597-5748>
polkin87@ukr.net

УГОДНІКОВА Олена

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова
<https://orcid.org/0000-0003-2218-0041>
ugodnikova16@gmail.com

ТРОЯН Владислава

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова
<https://orcid.org/0000-0002-2142-2873>
troyan.vlada@gmail.com

РОЛЬ ТА ВПЛИВ ЛІДЕРСТВА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ВОЄННИЙ ПЕРІОД: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В дослідженні доведена важливість місцевого самоврядування в умовах воєнного стану на території України, як для мешканців громади, так і країни, загалом, зосереджуючись на підтримці та відновленні інфраструктури, житла, комунальних послуг та культурно-історичної спадщини. Підкреслено активну роль органів місцевого самоврядування у впровадженні необхідних змін та зміцненні інституцій. Висвітлення лідируючої позиції органів місцевої влади у прийнятті важливих рішень для ефективного функціонування територіальних громад є ключовим аспектом дослідження, особливо з огляду на майбутні передумови післявоєнної відбудови. Наведено виклики та подальші перспективи з якими зіткнулися територіальні громади в воєнний період, такі як: збір коштів на потреби армії, надання волонтерської допомоги у вигляді продуктів харчування, медичного обладнання та особистого захисту для бійців, а також залучення ресурсів та експертизи для реалізації проектів з підтримки військових та їх сімей тощо. Крім того, територіальні громади спрямовані на підвищення свідомості та морально-психологічну підтримку військовослужбовців, а також на залучення участі громадян у захисті країни через участь у волонтерській діяльності та інших формах місцевої оборони. Проаналізовано бюджети територіальних громад Харківського регіону та виокремлено фінансові ресурси, які були надані в вигляді допомоги українській армії. Доведено, що незважаючи на те, що Харківський регіон напряму межує з країною агресором – росією, а також в деяких громадах Харківщини ведуться активні бойові дії, то м. Харків, все одно, залишається в лідируючих позиціях серед внутрішньо переміщених осіб та бізнесу, який релокувався до цього міста. В дослідженні також наведено основні рекомендації, які допоможуть територіальним громадам проявити свої лідерські позиції у воєнний та післявоєнний періоди. До них віднесено: стратегічне керівництво, організаційні навички, психологічна підтримка, міжнародні відносини, адаптація та реагування.

Ключові слова: територіальна громада, лідерство, розвиток, підприємництво, фінансові ресурси

RUDACHENKO Olha, UGODNIKOVA Olena, TROIAN Vladyslava

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

THE ROLE AND INFLUENCE OF THE LEADERSHIP OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN THE WAR PERIOD: CHALLENGES AND PROSPECTS

The study demonstrated the importance of local self-government in conditions of war on the territory of Ukraine, both for the inhabitants of the community and the country in general, focusing on the maintenance and restoration of infrastructure, housing, utilities and cultural and historical heritage. The active role of local self-government bodies in the implementation of necessary changes and strengthening of institutions was emphasized. Highlighting the leading position of local authorities in making important decisions for the effective functioning of territorial communities is a key aspect of the study, especially in view of the future prerequisites for post-war reconstruction. Challenges and future prospects faced by territorial communities during the war period are listed, such as: collecting funds for the needs of the army, providing volunteer assistance in the form of food products, medical equipment and personal protection for fighters, as well as attracting resources and expertise for the implementation of projects to support the military and their families, etc. In addition, territorial communities are aimed at raising awareness and moral and psychological support of military personnel, as well as attracting citizens to participate in the defense of the country through participation in volunteer activities and other forms of local defense. The budgets of territorial communities of the Kharkiv region were analysed and the financial resources that were provided in the form of assistance to the Ukrainian army were identified. It is proven that despite the fact that the Kharkiv region directly borders with the aggressor country – Russia, as well as in some communities of Kharkov, active fighting is being carried out, the city still remains in the leading positions among internally displaced persons and the business that relocated to this city. The study also provides basic recommendations that will help territorial communities to demonstrate their leadership positions in the war and post-war periods. These include: strategic leadership, organizational skills, psychological support, international relations, adaptation and response.

Keywords: territorial community, leadership, development, entrepreneurship, financial resources

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Повномасштабне вторгнення росії на територію незалежної України, показало наскільки складним є завдання збереження згуртованості під час війни і наскільки неготовими до її розв'язання є країна та світ. Системні відповіді на більшість викликів на національному рівні відсутні, а на міжнародному адаптовані

більшою мірою для науковців, які змушені покинути Україну та з нуля інтегруватися на нових місцях, часто назавжди.

Ключова роль в цій ситуації належить саме територіальним громадам (ТГ), оскільки у складний період вони відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки, координації дій та підтримки не лише населенню своєї громади, а також внутрішньо переміщеним особам, збройним силам України, релокованому бізнесу тощо, що є важливим для країни, загалом. Стратегічні управлінські рішення, здатність мобілізувати ресурси, психологічна підтримка населення та уміння адаптуватися до змін у воєнній ситуації є критичними для успішного протистояння ворогу та забезпечення виживання та стійкості територіальних громад. Саме в таких складних умовах воєнних дій проявляються громади – лідери. Тому, дослідження лідерства територіальних громад у воєнний період є надзвичайно актуальним.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню питань місцевого самоврядування, статусу та проблемам функціонування територіальних громад присвячені наукові праці багатьох вчених. Так, проблеми децентралізації влади у контексті оцінювання результатів формування та розвитку самодостатніх громад комплексно розглядали у своїх роботах Мартищенко С. [1], Дяченко С. [2], Салій М. [3].

Окремої уваги також заслуговують роботи науковців, які досліджували розвиток територіальних громад в умовах війни з рф. Лопушинський І., Філіпова В., Плющ Р. [4] розглядали теоретичні та прикладні аспекти розвитку територіальних громад у незалежній Україні в умовах децентралізації державної влади. Авторами було доказано, що реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, яка успішно реалізовується з 2014 року, отримала логічне завершення утворенням нових територіальних громад і районів та обранням представницьких органів на місцевих виборах на 25 жовтня 2020 р. У своїй статті автори Шубалий О., Гриник І. [5] провели аналіз фінансового забезпечення сталого розвитку територіальних громад в умовах війни на основі вивчення основних статей доходів бюджетів. Третяк В., Бреус Д. [6] визначили у своїй роботі про необхідність розвитку політики стимулювання соціально-економічного розвитку територій в Україні, які обумовлені необхідністю ліквідації наслідків воєнних дій, наближення державної політики до відповідник політик ЄС. Тихончук Л. Х. та Піддубний А. С. [7] досліджували умови та фактори, які впливають на розвиток та функціонування релокованого бізнесу в територіальних громадах, що є додатковим потенціалом для збільшення доходів місцевих бюджетів та посилення регіональної політики в умовах воєнного стану. Крім того, питання розвитку територіальних громад було досліджено в роботах [8-10].

Також заслуговують на увагу роботи науковців, що досліджували питання лідерства, оскільки саме лідерство показало наскільки громади можуть ефективно працювати в умовах війни, на скільки можуть бути згуртованими та децентралізованими, на скільки вдало можуть приймати управлінські рішення, налагоджувати співпрацю та допомагати населенню як в тилу, так і в окупованих територіях. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що серед зарубіжних дослідників, проблемою лідерства займалися багато науковців. Де Клерк М., Жосте М. [11] довели, що основний сенс відповідального лідерства полягає у його орієнтованості на відносини та підзвітності за активну участь зацікавлених сторін; баланс інтересів зацікавлених сторін; створення соціального капіталу; та забезпечення довгострокової стійкості суспільства та навколишнього середовища, крім відповідальності перед внутрішніми зацікавленими сторонами.

Стійке лідерство як нова парадигма лідерства в епоху сталого розвитку, починаючи із проблеми етичного лідерства розглядалося у роботах Пурванто М., Еллітан, Л. [12]. Авкені А. [13] у своїх наробках оцінює опосередкований вплив цифрового лідерства на транзакційне лідерство та пояснює зміни у стратегічному лідерстві у зв'язку з появою Лідерства 4.0. Однак, питання, пов'язані з лідерством органів місцевого самоврядування в територіальних громадах в воєнний період залишаються не вирішеними, що і робить дослідження актуальним.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає у визначенні лідерства територіальних громад, що є ключовим для забезпечення виживання, стабільності, розвитку та подальшого їх відновлення в умовах воєнного та післявоєнного періодів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

З 1 квітня 2014 року Кабінет Міністрів України за рішенням № 333-р прийняв «Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» [14]. Ця реформа передбачала децентралізацію влади як пріоритет для подальшого виконання завдань у рамках Стратегії сталого розвитку «Україна 2020» [15]. «Децентралізація – це передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування» [16]. Так, органи місцевого самоврядування представляють інтереси лише територіальних громад або їхніх об'єднань, що обмежено територією громади.

Варто зазначити, що відповідно до пункту 1 статті 140 Конституції України територіальна громада визначається як жителі села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста [17]. Таке твердження конкретизовано у Законі України «Про місцеве самоврядування» від 21 травня 1997 року, де, у статті 1, вказано: «територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр» [17-18].

Перші кроки децентралізації в Україні виявилися найскладнішими, оскільки було певне непорозуміння серед населення та несприйняття дій, які передбачалися в рамках цієї політики. Особливо, суспільна свідомість вона є достатньо консервативною і людям змінюватися набагато легше в особистісній психології, ніж в суспільному. Також було багато складностей і в організаційному процесі – поділ та об'єднання прилеглих територій, проведення виборів, обрання головуєчих органів місцевого самоврядування та пошук джерел для забезпечення фінансової спроможності громади задля комфортного проживання її мешканців.

З початку реалізації реформи у 2014 році було досягнуто значних успіхів:

- якісне перетворення адміністративно-територіальної системи (на місцевому рівні були створені об'єднані територіальні громади, здійснено укрупнення районів, оптимізовано функції органів управління на місцевому і регіональному рівнях);
- передано повноваження та фінансові ресурси від центральної влади до місцевих органів самоврядування;
- успішно впроваджено фінансову децентралізацію.

Отже, в рекордні терміни Україна провела адміністративну реформу і в 2020 році Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад» [19], що стосувалися питань остаточного формування переліку територіальних громад. Так, на сьогоднішній день, в Україні налічується 1469 ТГ, загальною площею 553818 км² та населенням в 38108490 осіб [16, 19]. На рисунку 1 представлена мапа розташування територіальних громад за регіонами України.

Рис. 1. Розташування територіальних громад за регіонами України

Таким чином, ще на перших етапах децентралізації вже почали з'являтися громади – лідери, які активно об'єднувалися та заохочували до цього процесу мешканців інших прилеглих сіл та селищ. Так, на сьогодні найбільшою загрозою для безпеки країни, її регіонів та територіальних громад, зокрема, залишається збройна агресія з боку російської федерації, що вимагає від державних та місцевих органів

влади, а також військових адміністрацій зосередити свої зусилля саме на цьому напрямку. Тому, деякі питання пов'язані з децентралізації вирішуються, наразі, не так активно. Однак, незважаючи на всі проблеми, пов'язані з військовим станом, місцеве самоврядування реагує своєчасно на непередбачувані виклики, забезпечуючи відновлення зруйнованих об'єктів, евакуацію жителів ТГ, надає послуги населенню, приймає переселенців, забезпечує їх базовими потребами та створенням робочих місць для внутрішньо переміщених осіб, робота з волонтерами, створення належних умов для релокованого бізнесу з окупованих регіонів чи регіонів де ведуться активні бойові дії, залучення інвестицій тощо.

Також громади лідери почали проявлятися і в інших аспектах, особливо це стосується окупованих та прифронтових регіонів, яким в цей час найскладніше. Так, станом на листопад 2023 року Харківський регіон за даними [19] є одним із регіонів-лідерів за кількістю внутрішньо переміщених осіб - 527 335 осіб. Харківський регіон, який межує з країною агресором рф. На рисунку 2 наведено ТОП – 10 регіонів України за кількістю переселенців [20].

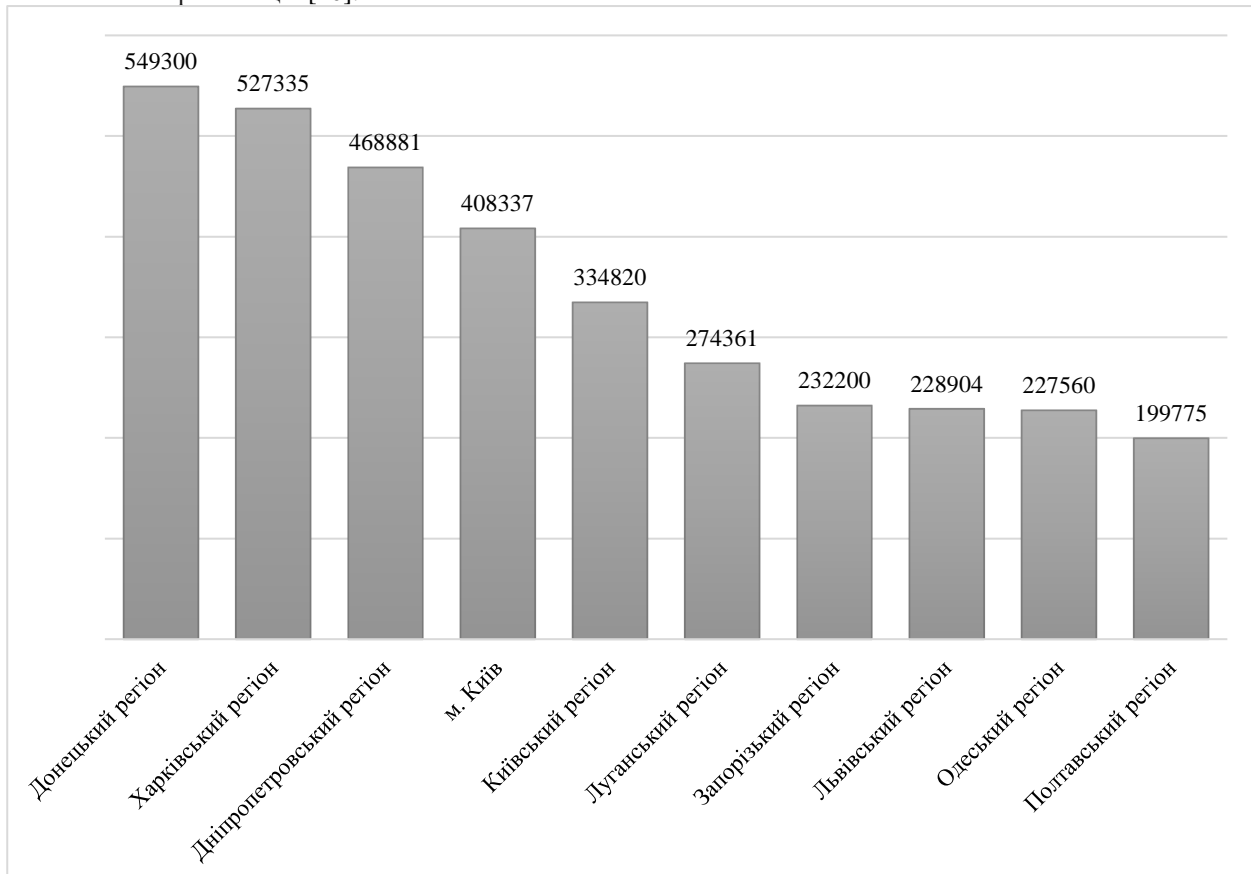

Рис. 2. ТОП – 10 регіонів України за кількістю переселенців [21]

Таким чином, перше місце посідає Донеччина, де зареєстровано 549 300 переселенців, друге місце – Харківщина та третє – Дніпропетровщина. Загалом в Україні станом на 20.11.2023 року налічується 4,915 млн внутрішньо переміщених осіб за даними Мінсоцполітики [21].

Суттєвих змін за регіонами та територіальними громадами зазнав також бізнес – суб'єкти великого, середнього, малого та мікропідприємництва. Так, загалом за даними [22] 840 підприємств переїхали через війну. Трійку лідерів регіонів, звідки підприємці переїздили від початку повномасштабного вторгнення, очолили Київщина (27 %), Дніпропетровщина (11 %) та Донеччина (8 %).

Варто зазначити, що навіть у контексті воєнних дій та ризику близькості до фронтової лінії, підприємці обирають саме Харківщину та Одещину як місце розташування своїх компаній у 10% випадків, що вказує на їхню впевненість у перспективності цих регіонів. Так, на рисунку 3 наведена мапа регіонів України, куди переїжджає бізнес станом на 27 жовтня 2023 року [23]. Нині найбільш популярним маршрутом для переїзду бізнесу є шлях з Києва до Одещини, який обрали 350 підприємств. На другому місці за популярністю знаходиться напрямок із Дніпропетровщини до Києва, його обрали 300 підприємств. Третє місце за кількістю переїжджаючих бізнесів посідає маршрут «Київ-Харківщина» з 289 підприємствами.

Отже, трійку лідерів за релокованим бізнесом посідають Київщина (1753 од.), Одещина (763 од.) та знову Харківщина (818 од.).

Розглянемо більш детально територіальні громади Харківського регіону, який територіально межує з країною агресором – росією, але, при цьому, займає лідируючі позиції при релокації бізнесу та кількістю ВПО. Так, на сьогоднішній день в Харківському регіоні налічується 56 територіальних громад. Серед них є

громади, які найближче прилегли до росії та громади, які віддалені від активних бойових дій, але, при цьому, приймають активну участь, підтримуючи населення та Збройним силам України (ЗСУ).

З початку повномасштабного вторгнення під окупацією перебували 575 населених пунктів Харківського регіону із 1755 в 5 районах — Чугуївському, Богодухівському, Ізюмському, Куп'янському та а частково Харківського (м. Дергачі та села Дергачівської громади) [23]. Під час контрнаступу в серпні-вересні 2022 року Збройні сили України звільнили більшу частину території Харківщини, проте станом на серпень 2023 року деякі населені пункти Куп'янського району все ще перебувають під контролем російської армії. Так, станом на серпень 2023 р. через посилення боїв в Харківському регіоні проведена обов'язкова евакуація дорослих та примусова евакуація в населених пунктах Дворічанської, Петропавлівської сільських, частково на територіях Кіндрашівської, Курилівської сільських та Куп'янської міської територіальних громад. Фінансовий стан територіальних громад за воєнний період значно погіршилося, однак, громади

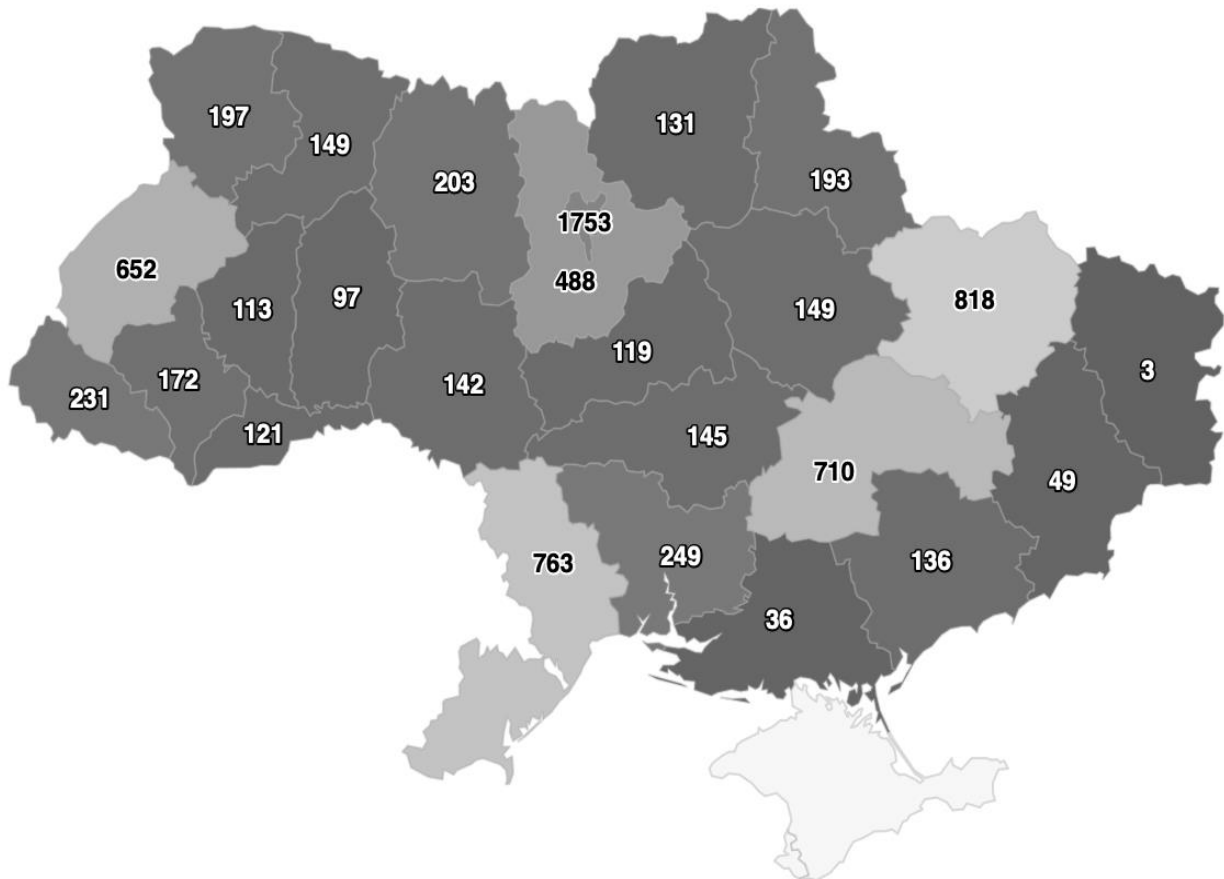

Рис. 3. Релокація бізнесу України станом на 27.10.2023 р., од. [21]

Отже, громади в усіляких способах надають допомогу ЗСУ, проявляючи солідарність та підтримку у важкі часи воєнного конфлікту. Ця підтримка охоплює різноманітні аспекти, такі як збір коштів на потреби армії, надання волонтерської допомоги у вигляді продуктів харчування, медичного обладнання та особистого захисту для бійців, а також залучення ресурсів та експертизи для реалізації проектів з підтримки військових та їх сімей. Крім того, громадські ініціативи спрямовані на підвищення свідомості та морально-психологічну підтримку військовослужбовців, а також на залучення участі громадян у захисті країни через участь у волонтерських батальйонах та інших формах місцевої оборони. Всі ці дії відображають велику важливість громадської єдності та активної громадянської підтримки для успішного протистояння зовнішній агресії та відстоювання національного суверенітету.

Також варто зазначити, що з початком повномасштабного вторгнення російської федерації громади Харківського регіону активно надають фінансову допомогу Збройним силам, виділяючи кошти із місцевих бюджетів. Так, за даними [22] в таблиці 1 наглядно представлено бюджети територіальних громад Харківського регіону та фінансові ресурси, які були виділені від громад на ЗСУ.

Нижче на рисунку 4 наведено відсоток коштів, які були виділені на потреби збройних сил України з загального бюджету громад Харківського регіону.

Таким чином, найбільшу активність у цьому питанні проявила Донецька громада, яка спрямувала на потреби оборони понад 53 мільйони гривень (12,35 %), Борівська (3,3 %), Богодухівська (3,04 %) та інші.

Таблиця 1

Бюджет територіальних громад Харківського регіону

Територіальна громада	Кошти, які виділені на ЗСУ	Бюджет ТГ (станом на 31.12.2023 р.)
Лозівська громада	13566800	8 547 315 024,17
Олексіївська громада	600000	105 899 402,89
Первомайська громада	2750000	354 806 831,90
Богодухівська громада	15136700	497 395 416,43
Золочівська громада	8798000	302 268 320,87
Валківська громада	5149500	429 545 817,94
Балаклійська громада	336800	567 215 939,09
Борівська громада	7434400	225 006 123,93
Барвінківська громада	167460	253 544 716,42
Савинська громада	29147	117 297 292,28
Донецька громада	53387797	432 208 835,87

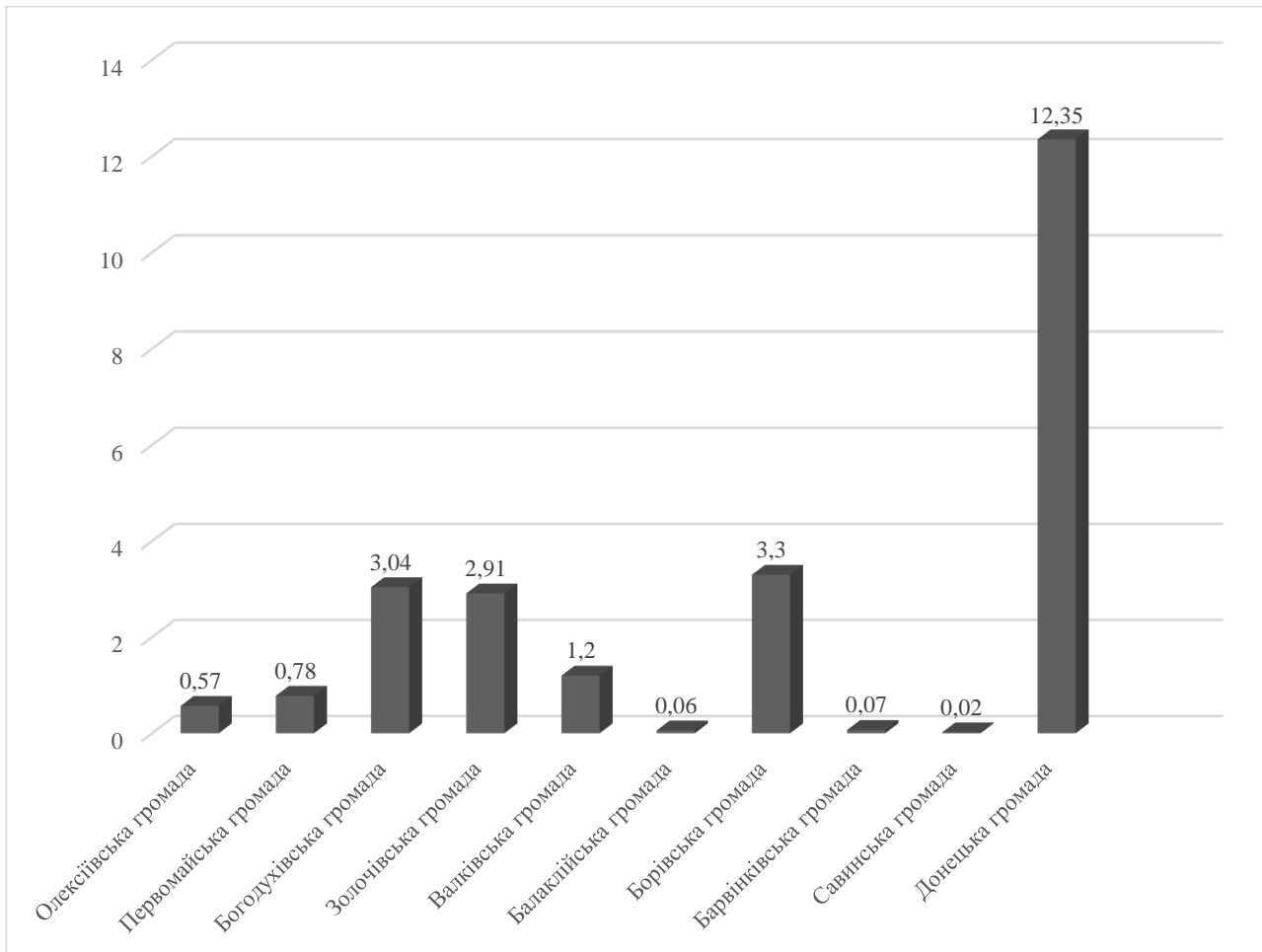

Рис. 3. Відношення коштів, які виділені на потреби збройних сил України до загального бюджету громади станом на листопад 2023 р., %

Отже, лідерство територіальних громад стає важливим для забезпечення безпеки, ефективності та виживання громад. На рсиунку 4 наведено основні рекомендації, які допоможуть територіальним громадам проявити свої лідерські позиції у воєнний та післявоєнний періоди.

Отже, дослідження важливості лідерства територіальних громад у воєнний період не лише розширить наше розуміння лідерських процесів, але й допоможе вдосконалити стратегії управління кризовими ситуаціями для забезпечення стійкості та виживання громад у найважчі часи.

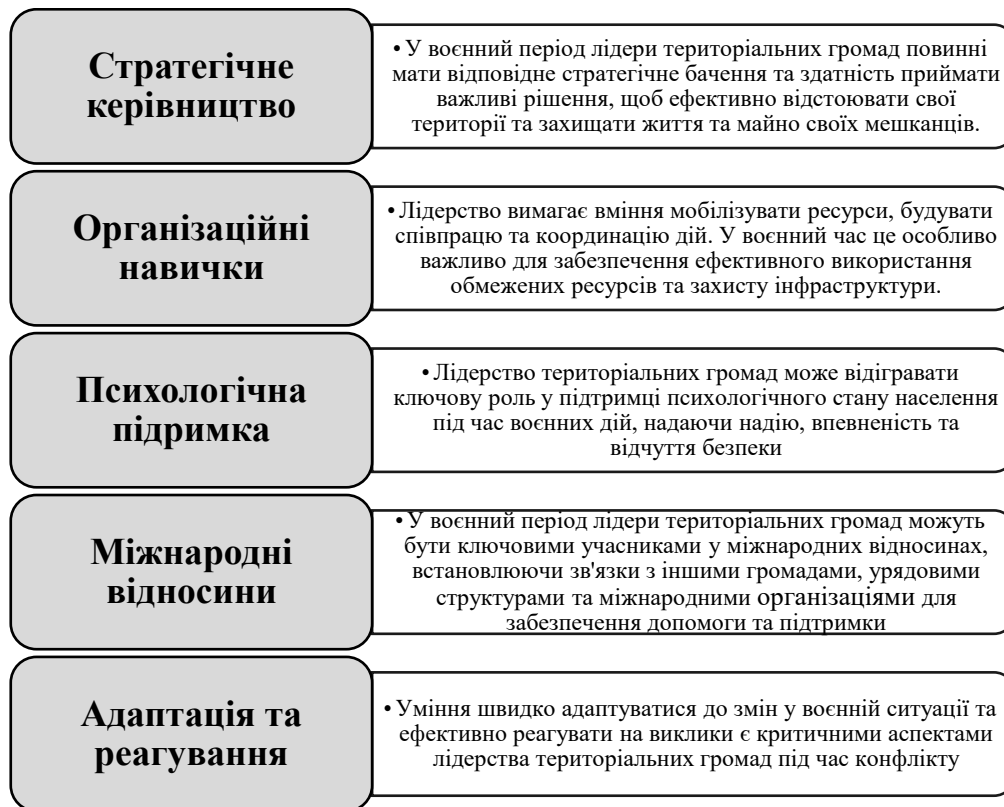

Рис. 4. Рекомендації, які допоможуть територіальним громадам проявити свої лідерські позиції у воєнний та післявоєнний періоди

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМКУ

У наш час, коли на значній частині території нашої держави тривають активні бойові дії, а деякі території зазнають окупації, але значна частина вже звільнена, питання підтримки та відновлення в умовах воєнного конфлікту на рівні місцевого самоврядування набувають особливого значення. Вже зараз, навіть без очікування завершення війни, особливо актуальними стають процеси відновлення зруйнованого та пошкодженого житла, інфраструктури, матеріально-технічного забезпечення комунальних служб, збереження культурно-історичної та архітектурної спадщини, відновлення пошкоджених енергетичних мереж, автошляхів, тощо. Так, органи місцевого самоврядування не чекають на накази від органів державної влади, а вживають необхідних заходів для впровадження змін та зміцнення інституцій, які є необхідними для ефективного функціонування територіальних громад, проявляючи в цьому свої лідируючі позиції, що є важливим в воєнний період та період післявоєнної відбудови.

Література

1. Martyshchenko S. Problems of nutrition of the administrative-territorial reform of vlad decentralization in Ukraine. Law Review of Kyiv University of Law. 2023. P.64-69.
2. Diachenko S. Public administration decentralization and institutional transformations of local finance system in ukraine. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Public Administration. 2023. 18. P. 43-48.
3. Salii M. The settlement system of the kremenets district and features of transformation in the context of decentralization. the scientific issues of ternopil volodymyr hnatyuk national pedagogical university. Series: geography. 2023. 54. P. 95-108.
4. Лопушинський І., Філіппова В., Плющ Р. Механізми забезпечення сталого розвитку територіальних громад в умовах децентралізації влади в Україні. Вісник Херсонського національного технічного університету. 2023. С.154-160.
5. Шубалий О.М., Гриник І.С. Аналіз поведінки територіальних громад регіону в умовах війни щодо фінансового забезпечення сталого розвитку. Економічні науки Серія Регіональна економіка. 2023. С. 244-250.
6. Третяк В., Бреус Д. Формування пріоритетів повоєнного відновлення постраждалих сільських територій та подальшого їх сталого розвитку. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2023. С. 26-37.

7. Тихончук Л. Х., Піддубний А. С. Функціонування релокованого бізнесу у територіальних громадах (на прикладі Рівненської області). Вісник НУВГП. Серія «Економічні науки» 2023. Випуск 1(101). С. 216-227
8. Димченко, О., Смачило, В. В., Рудаченко, О., Кулінич І. Вплив підприємницької активності на розвиток територіальних громад Харківського регіону під час війни. Ефективна економіка. 2024. №1. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2852>
9. Угоднікова О.І., Кравцова С.В. Організаційно-економічний механізм публічного маркетингу в системі сталого розвитку територіальних громад. Актуальні проблеми сучасної науки. № 1(19). 2024. С.248-259.
10. Amosha O., Velychko V., Vladyslava Troian. (2023). Strategies for managing the company's potential to increase the enterprise's investment attractiveness. *Baltic Journal of Economic Studies*, 9 (2), 34-40.
11. De Klerk, Mias, Jooste, Michelle. Responsible leadership and its place in the leadership domain: A meaning-based systematic review. *Business and Society Review*. 2023. 128. 10.1111/basr.12331.
12. Purwanto Marini, Ellitan Lena. (2024). Sustainable Leadership: A Review of Recent Trend.. 2024. URL: 10.5281/zenodo.10577492.
13. Avwokeni A. Strategic leadership and transactional leadership: the mediating effect of digital leadership in the world of Industry 4.0. *Journal of Economic and Administrative Sciences*. 2024. URL: 10.1108/JEAS-05-2023-0138.
14. Конституція України : офіц. текст : [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р] // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
15. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p#Text>
16. Про Стратегію сталого розвитку "Україна – 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>
17. Що таке децентралізація? URL: <https://decentralization.ua/questions/1?page=2>
18. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21 травня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст.170.
19. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/562-20#Text>
20. У яких областях України найбільше переселенців: дослідження <https://glavcom.ua/country/society/u-jakij-oblasti-ukrajini-najbilshe-pereselentsiv-doslidzhennja-infohrafka-929992.html>
21. Міністерство соціальної політики. URL: <https://www.msp.gov.ua>
22. Оpendатобот URL: <https://opendatobot.ua/>
23. Політична карта Харківської області. URL: <https://www.oporaua.org/viyna/politichna-karta-harkivs-koyi-oblasti-24884>

References

1. Martyshchenko S. Problems of nutrition of the administrative-territorial reform of vlad decentralization in Ukraine. *Law Review of Kyiv University of Law*. 2023. P.64-69.
2. Diachenko S. Public administration decentralization and institutional transformations of local finance system in ukraine. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Public Administration*. 2023. 18. P. 43-48.
3. Saliy M. The settlement system of the kremenets district and features of transformation in the context of decentralization. the scientific issues of temopil volodymyr hnatiuk national pedagogical university. Series: geography. 2023. 54. P. 95-108.
4. Lopushynskyi I., Filipova V., Pliushch R. Mekhanizmy zabezpechennia staloho rozvytku terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii vlady v Ukraini. *Visnyk Khersonskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu*. 2023. S.154-160.
5. Shubalyi O.M., Hrynyk I.S. Analiz povedinky terytorialnykh hromad rehionu v umovakh viiny schodo finansovoho zabezpechennia staloho rozvytku. *Ekonomiczni nauky Serii Regionalna ekonomika*. 2023. S. 244-250.
6. Tretiak V., Breus D. Formuvannia priorytetiv povoiennoho vidnovlennia postrazhdalych silskykh terytorii ta podalshoho yikh staloho rozvytku. *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva*. 2023. S. 26-37.
7. Tykhonchuk L. Kh., Pidubnyi A. S. Funktsionuvannia relokovanoho biznesu u terytorialnykh hromadakh (na prykladi Rivnenskoï oblasti). *Visnyk NUVHP. Serii «Ekonomiczni nauky»* 2023. Vypusk 1(101). S. 216-227
8. Dymchenko, O., Smachylo, V. V., Rudachenko, O., Kulnych I. Vplyv pidpriemnytskoi aktyvnosti na rozvytok terytorialnykh hromad Kharkivskoho rehionu pid chas viiny. *Efektivna ekonomika*. 2024. №1. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2852>
9. Uhodnikova O.I., Kravtsova S.V. Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm publichnogo marketynhu v systemi staloho rozvytku terytorialnykh hromad. *Aktualni problemy suchasnoi nauky*. № 1(19). 2024. S.248-259.
10. Amosha O., Velychko V., Vladyslava Troian. (2023). Strategies for managing the company's potential to increase the enterprise's investment attractiveness. *Baltic Journal of Economic Studies*, 9 (2), 34-40.
11. De Klerk, Mias, Jooste, Michelle. Responsible leadership and its place in the leadership domain: A meaning-based systematic review. *Business and Society Review*. 2023. 128. 10.1111/basr.12331.
12. Purwanto Marini, Ellitan Lena. (2024). Sustainable Leadership: A Review of Recent Trend.. 2024. URL: 10.5281/zenodo.10577492.
13. Avwokeni A. Strategic leadership and transactional leadership: the mediating effect of digital leadership in the world of Industry 4.0. *Journal of Economic and Administrative Sciences*. 2024. URL: 10.1108/JEAS-05-2023-0138.
14. Konstytutsiia Ukrainy : ofits. tekst : [pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 r] // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996. № 30. St. 141.

-
15. Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-r#Text>
 16. Pro Stratehiiu staloho rozvytku "Ukraina – 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>
 17. Shcho take detsentralizatsiia? URL: <https://decentralization.ua/questions/1?page=2>
 18. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini. Zakon Ukrainy vid 21 travnia 1997 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1997. № 24. St.170.
 19. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo vyznachennia terytorii ta administratyvnykh tsentriv terytorialnykh hromad» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/562-20#Text>
 20. U yakykh oblastiakh Ukrainy naibilshe pereselentsiv: doslidzhennia <https://glavcom.ua/country/society/u-jakij-oblasti-ukrajini-najbilshe-pereselentsiv-doslidzhennja-infohrafika-929992.html>
 21. Ministerstvo sotsialnoi polityky. URL: <https://www.msp.gov.ua>
 22. Opendatobot URL: <https://opendatobot.ua/>
 23. Politychna karta Kharkivskoi oblasti. URL: <https://www.oporaua.org/viyna/politichna-karta-harkivs-koyi-oblasti-24884>